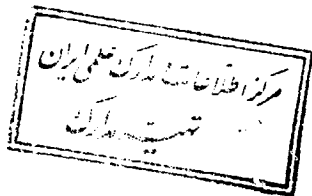

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

«بار الهیٰ ما در عالم بر تو توکل کردیم و از
همه رو به درگاه تو آوردیم و می‌دانیم
که بازگشت همه به سوی توست»

«سوره ممتحنه آیه ۴»

۱۳۸۰ / ۲ / ۱۰

دانشگاه تهران

دانشکده حقوق و علوم سیاسی

«بررسی راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران»

نگارش: فریدون جلیل نژاد

011798

استاد راهنما: دکتر میرعباسی

استاد مشاور: دکتر کدخدائی

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد در

حقوق بین الملل

فروردین ماه ۱۳۸۰

۲۴۵۲۰

چکیده

بررسی تطبیقی اقتصادی در کشورهای مختلف حکایت از آن دارد که توسعه پایدار در این کشورها همواره با سرمایه گذاری همراه بوده است.

جمهوری اسلامی ایران نیز بعنوان یک کشور در حال توسعه بویژه برای باز سازی و توسعه به جلب سرمایه گذاری نیاز مبرم دارد. با این وجود دولت ایران نتوانسته است سهمی مناسب از سرمایه گذارها بدست آورد.

پرداختن به این مسأله نیاز به تجربه و تحلیل راهکارهای مختلف حمایت از سرمایه گذاری از قبیل راهکارها و مکانیسم های حقوقی، سیاسی، اقتصادی، فرهنگی دارد.

در این رساله فقط به بررسی راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه گذاری خارجی در ایران پرداخته می شود. مقدمتاً کلیاتی پیرامون مفهوم سرمایه گذاری خارجی، عوامل و تاریخ تحول مربوط به آن عنوان می گردد. سپس به بررسی راهکارهای حقوقی اعم از داخلی و بین المللی حمایت از سرمایه گذاری خارجی در ایران پرداخته می شود. در راهکارهای حقوقی داخلی اشاره به قوانین و مقررات بعنوان راهکاری حقوقی داخلی عام، مثل قانون جلب و حمایت از سرمایه های خارجی، طرح جدید جلب و حمایت سرمایه خارجی، قوانین مربوط به مناطق آزاد و همچنین به قراردادها بعنوان راهکارهای حقوقی داخلی خاص مثل مشارکت تجاری بین المللی، می شود.

در راهکارهای حقوقی بین المللی نیز به معاهدات دو جانبه و نیز معاهدات چند جانبه از قبیل معاهده ارتقاء، حمایت و تضمین سرمایه گذاری فی ما بین کشورهای عضو سازمان کنفرانس اسلامی پرداخته می شود در قسمت بعدی راهکارهای بالقوه بین المللی برای حمایت از سرمایه گذاری خارجی در ایران ملاحظه می گردد مثل مؤسسه چند جانبه تضمین سرمایه گذاری.

نتیجتاً تجزیه و تحلیل مکانیسم و عوامل حقوقی بیان می گردد. اما مسلماً نباید از متغیرهای غیر حقوقی غفلت نمود چه نادیده انگاشتن آنها از اهمیت عوامل حقوقی خواهد کاست. از طرف دیگر الحاق جمهوری اسلامی ایران نیز به مکانیسم های بین المللی می تواند ثمر واقع شود.

تقدیر و تشکر:

در این قسمت لازم می‌دانم که از استاد محترم راهنما جناب آقای دکتر سید باقر میرعباسی که با رهنمودهای حکیمانه خویش مرا در تدوین پایان نامه یاری داده‌اند و همچنین از استاد محترم مشاور جناب آقای دکتر عباس کدخدائی که زحمت بررسی این پایان نامه را تقبل نموده‌اند سپاسگزاری نمایم.

همچنین از آقای منوچهر بختیاری و خانم فاطمه پورسلیم که با زحمات خود بنده را یاری رسانده‌اند قدر دانی می‌نمایم.

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
مقدمه.....	۱
بخش مقدماتی.....	۴
فصل اول: مفهوم سرمایه‌گذاری خارجی.....	۴
بند اول: سرمایه.....	۴
بند دوم: سرمایه‌گذاری.....	۵
بند سوم: سرمایه‌گذاری خارجی و انواع آن.....	۵
فصل دوم: شیوه‌های سرمایه‌گذاری خارجی.....	۸
بند اول: سرمایه‌گذاری عمومی خارجی.....	۸
بند دوم: سرمایه‌گذاری خصوصی خارجی.....	۹
فصل سوم: عوامل سرمایه‌گذاری خارجی.....	۱۱
بند اول: اشخاص حقیقی.....	۱۱
بند دوم: اشخاص حقوقی.....	۱۱
فصل چهارم: تاریخ تحول حقوق بین الملل سرمایه‌گذاری خارجی.....	۱۴
بند اول: سیر تاریخی و عملکرد بین الملل.....	۱۴
الف: تا شروع جنگ جهانی دوم.....	۱۴
ب: تحولات پس از جنگ جهانی دوم.....	۱۵
بند دوم: تاریخ تحول سرمایه‌گذاری خارجی در ایران.....	۱۷
الف: سرمایه‌گذاری خارجی در ایران از آغاز تا انقلاب اسلامی.....	۱۷
ب: استفاده از سرمایه‌های خارجی بعد از انقلاب.....	۱۹

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۲۱	بخش اول: راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران
۲۲	فصل اول: راهکارهای حقوقی داخلی
۲۲	مبحث اول: راهکارهای عام
۲۲	گفتار اول: قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
۲۳	بند اول: انحصارات گسترده دولتی
۲۵	بند دوم: محدودیت مربوط به ورود و استقرار شرکتهای خارجی و میزان مشارکت آنها
۲۸	بند سوم: محدودیت توسل به نهاد دآوری
۲۹	گفتار دوم: قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی
۲۹	بند اول: طرق جلب سرمایه‌های خارجی
۳۰	بند دوم: کنترل دولت بر سرمایه‌گذاری خارجی
۳۱	الف: مسائل مربوط به سرمایه‌گذار
۳۳	ب: مسائل مربوط به سرمایه
۳۳	بند سوم: حمایت‌های مقرر شده برای سرمایه‌گذار خارجی
۳۳	الف: تضمین جبران خسارت در مورد سلب مالکیت
۳۴	ب: موارد مقرر در قانون
۳۵	ج: مفهوم سلب مالکیت
۳۶	د: شرایط سلب مالکیت
۳۸	س) نحوه پرداخت
۳۹	ش: انتقالات
۴۰	م: مقررات مربوط به بیمه
۴۱	بند چهارم: حل و فصل اختلافات
۴۲	الف: حل و فصل اختلافات از طریق مذاکره

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۴۲	ب: حل و فصل اختلافات از طریق داوری
۴۳	ج: حل و فصل اختلافات بوسیله محاکم داخلی
۴۳	بند پنجم: نقد و بررسی
۴۳	الف: نقد و بررسی قانون جلب و حمایت سرمایه‌های خارجی
۴۴	ب: نقد و بررسی طرح جدید جلب و حمایت سرمایه خارجی
۴۶	گفتار سوم: قوانین مربوط به مناطق آزاد تجاری
۴۷	بند اول: تعریف مناطق آزاد
۴۷	بند دوم: حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی در مناطق آزاد ایران
۴۷	الف) اصل مجاز بودن سرمایه‌گذاری خارجی
۴۹	ب: تشریفات سرمایه‌گذاری
۵۰	ج: تضمینات
۵۱	(۱) تضمین عدم ملی کردن
۵۲	(۲) تضمین انتقال سرمایه و سود
۵۲	د: حل و فصل دعاوی
۵۳	گفتار چهارم: قوانین مالیاتی
۵۴	بند اول: مالیات‌های تحمیلی
۵۷	بند دوم: معافیت‌های مالیاتی
۶۰	بند سوم: مالیات مضاعف
۶۱	مبحث دوم: راهکارهای خاص «قراردادی»
۶۱	گفتار اول: در قالب Joint-Venture
۶۱	بند اول: تعریف
۶۳	بند دوم: ماهیت حقوقی

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۶۳	بند سوم: انواع
۶۳	الف: مشارکت تجارتي بين المللي قراردادي
۶۴	ب: مشارکت تجارتي بين المللي شرکتي
۶۶	بند چهارم: مکانیزم حمايتي در (J.V)
۶۶	بند پنجم: حل اختلافات
۶۷	بند ششم: حقوق قابل اجرا
۶۸	گفتار دوم: در قالب B.O.T سرمايه گذاري در پروژه هاي زیربنائي
۶۹	بند اول: تعريف و اصطلاحات مرتبط
۷۰	بند دوم: کادر حقوقی قراردادهای B.O.T
۷۲	بند سوم: انگیزه های دولت و انواع حمايت در پروژه هاي B.O.T
۷۲	الف: انگیزه ها و حمايتهاي اقتصادي
۷۴	ب: راهکارهای حمايتي در مقابل خطرات سياسي
۷۴	ج: حمايت حقوقی از B.O.T
۷۵	بند چهارم: مراحل اجرائی پروژه B.O.T
۷۵	الف: مرحله اول: ساخت پروژه
۷۶	ب: مرحله دوم: فاز بهره برداری
۷۶	ج: مرحله سوم: انتقال مالکیت به دولت
۷۶	بند پنجم: منافع و مضرات B.O.T
۷۶	الف: منافع
۷۷	ب: معایب

فهرست مطالب

عنوان	صفحه
فصل دوم: راهکارهای بین المللی.....	۷۷
مبحث اول: معاهدات چند جانبه	۷۷
گفتار اول: در چارچوب سازمان کنفرانس اسلامی.....	۷۷
بند اول: امنیت سرمایه گذاری	۷۹
بند دوم: ضمانتهای مربوط به سرمایه گذاری.....	۸۱
الف: تضمینات مربوط به مالکیت	۸۱
(۱) استثنائات	۸۲
(۲) نحوه پرداخت خسارت	۸۳
ب: تضمین انتقال سرمایه	۸۴
ج: حل و فصل اختلافات	۸۴
(۱) سازش.....	۸۵
(۲) داوری.....	۸۵
گفتار دوم: در چارچوب بانک توسعه اسلامی.....	۸۷
بند اول: تاریخچه تأسیس	۸۷
بند دوم: اهداف، خدمات و عملیات شرکت.....	۸۸
بند سوم: عضویت	۸۸
بند چهارم: ساختار سازمانی شرکت	۸۸
بند پنجم: مفاهیم حمایت از سرمایه گذاری خارجی	۸۸
الف: مخاطرات تحت پوشش	۹۰
(۱) عدم انتقال ارز.....	۹۰
(۲) سلب مالکیت و اقدامات مشابه.....	۹۱
(۳) نقض قرارداد	۹۱

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۹۲	۴) جنگ و اغتشاشات داخلی
۹۳	ب: حل و فصل دعوی
۹۴	مبحث دوم: معاهدات دو جانبه سرمایه گذاری
۹۴	گفتار اول: سیر تاریخی
۹۶	گفتار دوم: معاهدات دو جانبه سرمایه گذاری و حقوق بین الملل عرفی
۹۷	گفتار سوم: قواعد مندرج در معاهدات دو جانبه سرمایه گذاری
۹۷	بند اول: تعاریف
۹۷	اول: افراد متبوع و شرکتهای
۹۸	الف: اشخاص حقیقی
۹۹	ب: اشخاص حقوقی
۱۰۰	بند دوم: چگونگی رفتار با سرمایه گذاران
۱۰۴	بند سوم: انتقالات
۱۰۵	بند چهارم: سلب مالکیت
۱۰۷	بند پنجم: حل و فصل دعوی
۱۰۸	الف: دعوی بین طرفین متعاقد
۱۱۰	ب: دعوی بین یک طرف متعاقد و سرمایه گذار
۱۱۲	بند ششم: جانشین
۱۱۳	بند هفتم: حمایت‌های خاص در معاهدات دو جانبه سرمایه گذاری
۱۱۴	بخش دوم: راهکارهای بالقوه بین المللی برای حمایت از سرمایه گذاری خارجی در ایران
۱۱۵	فصل اول: راهکارهای تضمینی بین المللی
۱۱۵	مبحث اول: آژانس چند جانبه تضمین سرمایه گذاری MIGA

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۱۶	بند اول: سابقه تاریخی
۱۱۷	بند دوم: اهداف
۱۱۷	بند سوم: برنامه تضمین سرمایه گذاریها
۱۱۷	الف: سرمایه گذاران واجد شرایط
۱۱۸	ب: سرمایه گذاریهای واجد شرایط
۱۱۹	ج: خطرات تحت پوشش
۱۲۱	بند چهارم: رژیم حقوقی، جانشینی، حل و فصل دعاوی
۱۲۳	مبحث دوم: آشنائی با اتحادیه بین المللی تضمین کنندگان اعتبار و سرمایه گذاری
۱۲۴	بند اول: تاریخچه
۱۲۴	بند دوم: اهداف
۱۲۵	بند سوم: تشکیلات اتحادیه
۱۲۶	الف: کمیته بیمه اعتبارات صادراتی
۱۲۶	ب: کمیته بیمه سرمایه گذاری
۱۲۷	ج: سایر مسائل مطروحه
۱۲۹	مبحث سوم: سیستم ملی بیمه سرمایه گذاری خارجی
۱۲۹	بند اول: سرمایه گذاران واجد شرایط
۱۳۱	بند دوم: سرمایه گذاریهای واجد شرایط
۱۳۱	بند سوم: خطرات تحت پوشش بیمه
۱۳۲	بند چهارم: محدوده پرداخت بیمه، بیمه اتکائی و حقوق بیمه
۱۳۳	فصل دوم: راهکارهای حل و فصل اختلافات بین المللی
۱۳۴	مبحث اول: حمایت دیپلماتیک

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱۳۴	بند اول: مفهوم حمایت دیپلماتیک
۱۳۵	بند دوم: شرایط حمایت دیپلماتیک
۱۳۷	مبحث دوم: مرکز حل و فصل اختلافات راجع به سرمایه‌گذاری میان کشورها و اتباع دول دیگر
۱۳۷	مقدمه
۱۳۸	بند اول: مرکز و ارکان آن
۱۴۰	بند دوم: صلاحیت ایکسید
۱۴۶	نتیجه‌گیری
۱۴۸	منابع و مأخذ
۱۴۸	الف: منابع فارسی
۱۴۸	(۱) کتابها
۱۴۹	۲- مقالات و پایان‌نامه‌ها
۱۵۱	۳- قوانین و مقررات
۱۵۲	ب: منابع انگلیسی
۱۵۵	چکیده انگلیسی

مقدمه

سرمایه‌گذاری خارجی یکی از پدیده‌های مهم اقتصادی می‌باشد و به تبع آن حقوق بین‌الملل سرمایه‌گذاری خارجی نیز دارای اهمیت به‌سزائی است. در رابطه با اهمیت سرمایه‌گذاری خارجی گفته می‌شود که سرمایه‌گذاری خارجی چه بطور مستقیم و چه بطور غیر مستقیم تولید داخلی را افزایش می‌دهد. واحدهای تولیدی ایجاد شده کالا تولید می‌کنند و برای این تولید نیازمند برخی از کالاهای واسطه هستند که می‌تواند بوسیله سرمایه‌گذاران بومی تولید شود. افزایش تولید نرخ تورم را به خاطر عرضه‌کاهش و با جذب بخشی از نیروی کار بومی، بیکاری را کاهش می‌دهد. رقابت واحد ایجاد شده بوسیله سرمایه‌گذاری با واحدهای بومی، بهره‌وری را بالا می‌برد و عموماً سرمایه‌گذاری خارجی انتقال فن آوری و آموزش را به همراه دارد. رقابت کشورهای جهان با یکدیگر برای جذب سرمایه خارجی نشان می‌دهد که برای بسیاری از کشورهای دریافت‌کننده سرمایه خارجی مزایای بدست آمده بیش از هزینه‌های تحمیل شده است. رشد سریع کشورهای آسیای جنوب شرقی و آمریکای لاتین بدون سرمایه خارجی ممکن نمی‌شد. توسعه صنعتی در این کشورها حاصل سرمایه، فن آوری و مدیریت خلاق خارجی است.^(۱)

در عرصه اقتصاد جهانی نیز سرمایه‌گذاری حائز اهمیت می‌باشد. چه در گستره جهانی سرمایه‌گذاری از علل عمده روابط اقتصادی بین کشورهای مختلف است. چرا که عده‌ای از کشورها سرمایه کافی برای فعالیتهای عظیم اقتصادی را در اختیار دارند در حالیکه تعداد بیشتری از کشورها فاقد سرمایه و توان مالی کافی برای اجرای پروژه‌های اقتصادی و جوابگویی به نیازهای مردم خویش هستند.

برای کشورهای توسعه نیافته اگر چه پذیرفتن حضور سرمایه‌گذارهای خارجی در واقع در معرض خطر کنترل و زیر تیغ شرکتهای چند ملیتی افتادن است، اما امتناع از پذیرفتن سرمایه‌گذارهای خارجی به منزله محکومیت به توسعه نیافتگی و یا لاقبل به پیشرفت و توسعه کمتر است^(۲) لذا این کشورها با

۱- مهدی تقوی، سهم ناچیز ایران از مجموعه سرمایه‌گذاری خارجی، روزنامه اخبار اقتصاد، شماره ۱۲، مورخ اول مهر ماه ۱۳۷۸، ص ۵.

۲- برای مطالعه بیشتر رک به:

دومینیک کارو ^{در تیران} مباحثی از حقوق بین‌الملل اقتصادی، ترجمه دکتر محمد امامی تلامی وزارت امور اقتصادی و دارایی،

۱۳۶۷، ص ۸۸

انجام احتیاطاتی چند در صدد حمایت از سرمایه گذاری خارجی برمی آیند. با ذکر عبارات فوق لازم است در مورد مفهوم حمایت از سرمایه گذاری پاره‌ای توضیحات ارائه گردد. عبارت (حمایت از سرمایه گذاری) یک عبارت عام است یعنی ایجاد و بکارگیری مکانیزمها و عواملی که به سرمایه گذار اطمینان می دهد نسبت به سرمایه گذاری در قلمرو کشور دیگری اطمینان پیدا کرده و آسوده خاطر باشد. به طور کلی عوامل حمایتی به چند دسته تقسیم می شوند. مکانیزمهای اقتصادی مثل قدرت بازارهای مالی و سرمایه و سیستم اقتصادی کارآمد از جمله عوامل حمایتی اقتصادی است. از عوامل حمایتی سیاسی مثل ثبات سیاسی و تصمیم گیری متمرکز را می توان نام برد. عوامل حمایتی حقوقی مکانیزمهای تضمینی هستند که نسبت به ورود، خروج و جبران خسارات وارده بر سرمایه گذاری تامین می دهند.

آنچه باعث شد به بررسی راهکارهای حقوقی حمایت و تضمین سرمایه گذاری خارجی در ایران پرداخته شود تبلیغاتی بود که در این مورد وجود داشت که در ایران برای سرمایه گذاری امنیت وجود ندارد. اینکه میزان کارایی راهکارهای حقوقی تضمین و سرمایه گذاری خارجی در ایران چقدر می باشد؟ و آیا دولت جمهوری اسلامی ایران توانسته است از سرمایه گذاری خارجی حمایت کافی به عمل آورد؟ هدف این است که وضعیت قوانین و مقررات و اقدامات و تلاشهای حقوقی که در جهت حمایت و تشویق سرمایه گذاری خارجی توسط جمهوری اسلامی ایران اتخاذ شده است به روش مطابقت کتابخانه‌ای مورد تجزیه و تحلیل قرار گیرد تا مشخص شود آیا ایران توانسته است در خصوص رفتار با سرمایه گذاران خارجی موفق باشد؟ در این بررسی به عوامل سیاسی مثل امنیت سرمایه گذاری و عوامل اقتصادی مثل بازارهای مالی حمایتی پرداخته نشده و یا به صورت اندک پرداخته شده است.

راهکارهای حقوقی که مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته‌اند به دو دسته راهکارهای قانونی و راهکارهای قراردادی تقسیم شده‌اند. اگر چه راهکارهای مربوط به حل و فصل اختلافات و یا بیمه می تواند در هر یک از دو دسته فوق قرار گیرد ولی برای سهولت بهتر در مطالعه به صورت مجزا بحث شده‌اند برای روشن شدن بهتر موضوع، این تحقیق به دو بخش تقسیم شده است که عمده مباحث در بخش اول متمرکز داده شده است. در بخش مقدماتی به مفهوم سرمایه گذاری خارجی، شیوه‌های سرمایه گذاری خارجی، عوامل سرمایه گذاری خارجی و در نهایت تاریخ تحول سرمایه گذاری خارجی در بعد بین‌المللی و ایران مورد بحث قرار گرفته‌اند. بخش اول تحت عنوان راهکارهای حقوقی حمایت و

تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌باشد. این راهکارها به دو قسمت راهکارهای حقوقی داخلی و راهکارهای حقوقی بین‌المللی تقسیم بندی شده‌اند. خود راهکارهای حقوقی داخلی به دو قسمت راهکارهای عام که شامل قوانین مختلف از جمله قانون اساسی و طرح جلب و حمایت سرمایه خارجی که اخیراً در دوره ششم مجلس شورای اسلامی در سال ۱۳۷۹ - به تصویب رسیده است. و راهکارهای خاص یا قراردادی که شامل انواع قراردادهای مختلف سرمایه‌گذاری در حقوق ایران است، تقسیم می‌شود. راهکارهای بین‌المللی تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران نیز شامل معاهدات چند جانبه و معاهدات دو جانبه با مصادیق مختلف خود می‌باشد. بخش دوم مربوط به راهکارهای بالقوه بین‌المللی برای تضمین سرمایه‌گذاری خارجی در ایران می‌شود. ذکر عنوان راهکارهای بالقوه به خاطر این است که هنوز به صورت فعال برای حمایت از سرمایه‌گذارها در ایران عمل نمی‌کنند. اما گزارشها و نوع خاص نگرش مسئولین نظام به راهکارهای فوق بیانگر این است که در آینده‌ای نزدیک آنها نیز به عنوان راهکارهای فعال برای حمایت و تضمین سرمایه‌گذاری در حقوق ایران خواهند بود.